

ZBURZENIA SŁUCHU A TRUDNOŚCI SZKOLNE

Słuch jest jednym ze zmysłów, który ma wielkie znaczenie dla rozwoju mowy. „Uszkodzenie narządu słuchu ogranicza wrażliwość człowieka na bodźce akustyczne i wpływa na jego zdolność do gromadzenia wiedzy drogą słuchową. Uszkodzenie słuchu takiego stopnia, przy którym ograniczona jest wrażliwość na bodźce akustyczne o właściwościach charakterystycznych dla dźwięków mowy, wpływa na zdolność do wykonywania niektórych czynności językowych i komunikowania się językowego. Powodując ograniczenie słuchowej recepcji sygnałów mowy, utrudnia odbiór strumienia słów i rozumienia wypowiedzi ustnych. W niektórych przypadkach powoduje zaburzenia czynności mówienia, ponieważ ogranicza zdolność słuchowego kontrolowania wytwarzania dźwięków mowy” (K. Krakowiak, Lublin 2006, s. 7).

Warto zilustrować różne ubytki słuchu, które powodują charakterystyczne zaburzenia w rozwoju mowy i odbiorze dźwięków, co w konsekwencji może powodować specyficzne trudności szkolne. Tabela 1 prezentuje stopnie ubytku słuchu i ich konsekwencje dla rozwoju mowy dziecka.

Tabela 1. Stopnie ubytku słuchu a zaburzenia w rozwoju mowy i odbiorze dźwięków w odniesieniu do specyficzne trudności szkolne dziecka.

Stopień ubytku słuchu	Charakterystyczne zaburzenia w rozwoju mowy i odbiorze dźwięków	Specyficzne trudności szkolne dziecka
lekki ubytek słuchu 21-40 dB	<ul style="list-style-type: none">- uczeń nie słyszy mowy cichej i szeptu,- uczeń nie słyszy mowy w hałasie,- uczeń ma problem z różnicowaniem głosek dźwięcznych i bezdźwięcznych,- może mieć zaburzenia w artykulacji niektórych głosek.	<ul style="list-style-type: none">- ma trudności z rozumieniem tekstów wypowiedzianych cicho lub szeptem,- ma problem ze śledzeniem toku lekcji,- nie zawsze wie co ma zrobić,- sprawia wrażenie, że ma trudności w koncentracji uwagi,- ma trudności w analizie i syntezie słuchowej słów, co może powodować trudności w nauce czytania i pisania,- popełnia błędny przy pisaniu tekstów ze słuchu,- często myli głoski dźwięczne

		i bezdźwięczne.
umiarkowany ubytek słuchu 41-70 dB	<ul style="list-style-type: none"> - nie słyszy wypowiedzi z dalszej odległości, - nie korzysta z rozmów prowadzonych w głośnym pomieszczeniu, - nie nadąża za tokiem dłuższej rozmowy, - nie korzysta z informacji, które nie są kierowane bezpośrednio do niego, - nie słyszy intonacji wypowiedzi, - ma problemy z analizą i syntezą słuchową, - nie rozumie dużej części audycji radiowych lub telewizyjnych i tekstów piosenek z nagrań, - nie rozumie teksów filmowych zagranicznych z dubbingiem, - niewiele korzysta z przedstawień teatralnych, - ma zaburzoną wymowę głosek z trzech szeregów syczącego [s], [z], [c], [ʒ], szumiącego [š], [ž], [č], [č̣] i ciszących [ś], [ź], [ć], [ć̣], - ma mały zasób słownictwa, - popełnia błędy gramatyczne w mowie, - ma osłabioną pamięć słuchową. 	<ul style="list-style-type: none"> - ma mniejszą wiedzę ogólną, - nie nadąża za tokiem lekcji, - z trudem korzysta z lekcji prowadzonej metodą pogadanki i dyskusji, - ma trudności w zrozumieniu pytań i poleceń, - ma trudności z właściwą interpretacją wypowiedzi nacechowanych emocjonalnie, - ma trudności ze zrozumieniem dłuższych tekstów, - ma trudności w przyswojeniu abstrakcyjnych pojęć i nowych terminów, - popełnia błędy w prawidłowym zapisie wyrazów (myli głoski o podobnym brzmieniu), - ma problemy z formułowaniem poprawnych gramatycznie wypowiedzi, - popełnia liczne błędy językowe w wypowiedziach pisemnych, - opowiada ustnie i pisemnie w sposób uproszczony, krótko i schematycznie czasem nie na temat, - ma trudności w opanowaniu - nauce języka obcego.
znaczny ubytek słuchu 71-90 dB	<ul style="list-style-type: none"> - słaby jest rozwój mowy we wszystkich jej zakresach (leksykalnym, gramatycznym, 	<ul style="list-style-type: none"> - ma znacznie ograniczony zasób wiedzy ogólnej powodujący istotne problemy w opanowaniu wiadomości

	<p>artykulacyjnym),</p> <ul style="list-style-type: none"> - nie zauważa i nie różnicuje a w związku z tym nie reaguje adekwatnie na dźwięki z otoczenia, - mowę głównie odbiera na drodze wzrokowo - słuchowej, - nie korzysta z wypowiedzi innych osób w klasie, - ma bardzo słabą pamięć słuchową. 	<p>ze wszystkich przedmiotów nauczania w szkole,</p> <ul style="list-style-type: none"> - ma znacznie ograniczony zasób słownictwa czynnego i biernego, - ma trudności z prawidłowym formułowaniem wypowiedzi pisemnych, - popełnia licznie błędów językowych, które sprawiają że wypowiedzi stają się niekomunikatywne, - rzadko i niechętnie wypowiada się na lekcji, - mówi niewyraźnie co powoduje że jego odpowiedzi na zadawane pytania mogą być niezrozumiałe.
<p>głęboki ubytek słuchu powyżej 91dB</p>	<ul style="list-style-type: none"> - słaby jest rozwój mowy we wszystkich jej zakresach (leksykalnym, gramatycznym, artykulacyjnym) oraz w zakresie jej rozumienia, - głos jest często głuchy bądź piskliwy i zdarza się wymowa nosowa (rynolalia), - uczeń mówi bądź zbyt szybko bądź nadmiernie przeciąga głoski, - często zakłócony jest rytm mowy, melodia, akcent i właściwa intonacja, - mowę odbiera głównie na drodze wzrokowej. 	<ul style="list-style-type: none"> - ma trudności z komunikowaniem się często nie jest w pełni rozumiany przez otoczenie, - z trudem nawiązuje kontakty społeczne, - ma ograniczoną wiedzę bowiem korzysta wyłącznie z zapisu graficznego i odczytywania mowy z ust, - ma tendencję uczenia się na pamięć bez rozumienia treści, - opowiada na pytania odtwarzając wyuczone fragmenty wiedzy.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie U. Buryn, i in., 2001, s. 54-55

Przedstawiona powyżej tabela obrazuje problemy ucznia, wynikające z wady słuchu i towarzyszących im zaburzeń komunikacji językowej w przełożeniu na specyficzne trudności

szkolne. „Zaburzenia mowy dzieci niesłyszących wynika z niedostatecznej znajomości znaków językowych z różnych poziomów organizacji języka oraz trudności w przyswojeniu zasad łącznia znaków językowych na osi syntagmatycznej i paradygmatycznej” (Muzyka-Furtak E., w: Grabias S., Kurkowski M., 2012, s. 310).

U osób z uszkodzonym narządem słuchu rozwój umiejętności komunikacyjnych i zrozumienia systemu języka jest zakłócony. Włodzimierz Pietrzak określa, że „uczyć dziecko z wadą słuchu - to nie znaczy uczyć je tylko wymowy poszczególnych głosek i wyrazów. Najważniejsze, to nauczyć rozumienia mowy, posługiwania się mową, odczytywania z ust i samemu dawać przykład poprawnego posługiwania się językiem” (R. Ossowski, 1996, s. 77).

Głównie zaburzenia komunikacji językowej są w prawie we wszystkich aspektach mowy: fonetycznego, leksykalnego i gramatycznego. „Składowym elementem mówienia jest produkowanie substancji fonicznej, które zależy między innymi od prawidłowo funkcjonujących narządów mowy. Na funkcjonowanie tych narządów składa się czynności trzech aparatów: oddechowego, fonacyjnego i artykulacyjnego” (G. Gunia, 2006, s. 111).

Nieprawidłowości z zakresie oddychania, które mają miejsce u dzieci z uszkodzeniem słuchu najczęściej powodują niepoprawność w mówieniu. Natomiast w czasie fonacji również dochodzi do wielu nieprawidłowości, przeważnie w zakresie braku samokontroli słuchowej. „Na skutek zaburzone samokontroli słuchowej są utrudnione zmiany wysokości głosu i jego natężenia. W efekcie głos jest zbyt silny lub słaby, piskliwy, chrapliwy, gardłowy. Nieprawidłowa fonacja wpływa niekorzystnie na barwę i brzmienie wypowiedzi. Jest ona zniekształcona, monotonna, a tempo mowy jest nierównomierne, niemelodyjne, często przechodzące w nieartykułowany eksplozywny krzyk” (G. Gunia, 2006, s. 114).

Kolejnym zaburzeniem komunikacji językowej jest obniżenie poziomu sprawności aparatu artykulacyjnego, czyli zaburzenie artykulacji głosek spowodowanymi uszkodzeniami odbierania dźwięków mowy. Może mieć charakter ilościowy i jakościowy. Ilościowy dotyczy ograniczenia w zakresie ilości odbieranych dźwięków przez zaburzony słuch. Zaś do jakościowych nieprawidłowości artykulacji głosek należy podział zgodny z klasyfikacją objawów dyslalii, czyli wadliwej realizacji fonemów.

Warto podkreślić, że głównie trudne do opanowania przez osoby niedosłyszące są głoski detalizowane z trzech szeregów syczący, szumiący i ciszący.

Omówione trudności i nieprawidłowości w zakresie substancji fonicznej, których przyczynami może być dyspraksja. „Osoby z zaburzoną dyspraksją mają zaburzoną umiejętność wykonywania zespołu schematów kinestetycznych, niezbędnych dla

prawidłowego oddychania fonacji i artykulacji” (G. Gunia, 2006, s. 117). Powoduje to, że mają trudność w lokalizowaniu i wykonywaniu określonych ruchów narządów mowy, skutkiem czego jest brak układania narządów artykulacyjnych w sposób charakterystyczny dla danego fonemu - głoski.

Reasumując przedstawienie zniekształceń systemu fonetycznego warto przytoczyć stwierdzenie G. Lindego: „Sposób mówienia dziecka z uszkodzonym narządem słuchu może uważać za odbicie w jego świadomości językowych znaków akustycznych. Błędy wymowy informują o tym, że w jaki sposób dziecko źle słyszające słyszy mowę. (...) nie odróżnia niewłaściwego sposobu wytwarzania dźwięków mowy od właściwego, ponieważ nie odbiera cech diakrytycznych, ważnych jeśli chodzi o strukturę dźwiękową znaków językowych” (G. Gunia, 2006, s. 117).

Kolejną trudnością jest opanowanie systemu leksykalnego przez osoby z wadą słuchu, która wyraża się w ubogim zasobie słownictwa i konkretnym nazywaniu rzeczy i zjawisk. W tym zakresie leksykalnym dominuje stosowanie rzeczowników i czasowników. W zakresie leksykalnych trudności mają z przymiotnikami, przysłówkami, liczebnikami oraz morfenami luźne, czyli spójniki, partykuły i przyimki.

Osoby z uszkodzonym słuchem mają nieprawidłowości w opanowaniu systemu gramatycznego, ponieważ „rozbudowany system form gramatycznych języka polskiego służących do wyrażania stosunków między wyrazami w zdaniu powoduje duże trudności w ich opanowaniu i praktycznym zastosowaniu” (G. Gunia, 2006, s. 120). Czasami jest tak, że poszczególne wyrazy są poprawnie rozumiane lecz treść całej wypowiedzi może być zniekształcona. Podobnie jest ze znajomością końcówek deklinacyjnych i koniugacyjnych, które znają lecz nie potrafią ich zastosować w praktyce. Głównie w budowaniu wypowiedzi ustnych oraz pisemnych dominują zdania proste.

Z powyższego opisu wynika, że jednak ubytek słuchu utrudnia osobie z uszkodzonym narządem słuchu przyswajanie w sposób naturalny systemu językowego w zakresie fonetycznym, leksykalnym i gramatycznym.

Logopeda wiedząc, że „uszkodzenie słuchu ogranicza i zaburza lub uniemożliwia percepcję bodźców akustycznych, a to z kolei utrudnia recepcję sygnałów mowy nadawanych przez inne osoby i rozumienie treści ich wypowiedzi, a w konsekwencji ogranicza możliwość bezpośredniego komunikowania się ze środowiskiem społecznym za pomocą dźwięków mowy” (K. Krakowiak, 2006, s. 7). W myśl tych słów ma za cel w swojej pracy z dzieckiem z uszkodzonym narządem słuchu nieść pomoc w opanowaniu zdolności komunikowania się i wspierania w szansie integracji tych dzieci ze światem osób słyszących. Choć ważna rola

w rehabilitacji dziecka niedosłyszącego przypada rodzicom. Dziecko niedosłyszące będzie rozwijało się prawidłowo, jeśli rodzice zrozumieją jego potrzeby i będą dostarczać odpowiedniej ilości bodźców niezbędnych dla rozwoju ogólnego i rozwoju mowy. Wsparcie i pomoc całej rodziny stanowi główny czynnik włączenia dziecka z uszkodzonym narządem słuchu do życia w społeczeństwie, a w rezultacie jest warunkiem wszechstronnego rozwoju.

Bibliografia:

1. Buryń U., Hulboj T., Kowalska M., Podziemska T. (2001): Mój uczeń nie słyszy: poradnik dla nauczycieli szkół ogólnodostępnych. Warszawa: Ministerstwo Edukacji Narodowej.
2. Gałkowski T., Jastrzębowska G., Szelaż E. (2005): Podstawy neurologopedii - podręcznik akademicki. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
3. Grabias S., Kurkowski M. (2012): Logopedia. Teoria zaburzeń mowy. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Cury-Skłodowskiej.
4. Gunia G. (2006): Terapia logopedyczna dzieci z zaburzeniami słuchu i mowy. Wybrane problemy teorii i praktyki surdologopedycznej. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
5. Krakowiak K. (2006): Studia i szkice o wychowaniu dzieci z uszkodzeniami słuchu. Lublin: Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
6. Ossowski R. (1996): Trudności w komunikowaniu się osób z uszkodzonym słuchem - socjalizacja i rehabilitacja. Materiały z II Ogólnopolskiej Konferencji Lekarzy, Psychologów, Pedagogów Specjalnych i Logopedów. Bydgoszcz: Wyższa Szkoła Pedagogiczna.

Anna Pawluczuk-surdologopeda

Kujawsko-Pomorski Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy w Toruniu